

اولین آفریده چیست، مثل اعلی چه ویژگی‌هایی دارد؟

وجود اولین آفریده یا اولین تجلی خدا چه ضرورتی دارد؟

ما معمولاً علاقه‌مندیم که بدانیم از کجا آمده‌ایم، اصل و نسبمان به کجا برمی‌گردد و ریشه ما چیست؟ البته بر خلاف تصور عامه مردم این اصل و ریشه تنها به روابط و مناسبات دنیایی ما مربوط نمی‌شود و به مراحل خلقت ما هم مربوط است. معمولاً تفکر رایج، خلقت ما را به‌طور مستقل در نظر گرفته و حرفی از ارتباط بین خلقت ما با اولین آفریده نمی‌زند؛ در نتیجه ارتباطی بین خلقت خود با اولین تجلی خدا نمی‌بینیم، در حالی که مطابق با احادیث گوناگون خداوند ابتدا نور محمدیه^۱ (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) یا مثل اعلی را که عالی‌ترین نمونه از کمالات وجودی اوست، آفرید و سپس اقدام به آفرینش باقی مخلوقات از این نور کرد. مثل اعلی که از آن با نام خلیفة الله، روح، لوح^۲ یا قلم هم یاد می‌کنیم با کمالات وجودی خدا هیچ تفاوتی ندارد. غیر از اینکه خداوند خالق است اما ذات مثل اعلی قائم و وابسته به ذات خداست.^۳

در آفرینش مؤمن و کافر از مثل اعلی هم استثنایی وجود ندارد و خداوند همه ما را از نور پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) آفریده است. شاید تنها دلیل و توجیه جمع شدن افرادی از مذاهب و مسلک‌های گوناگون حول محور امام در اربعین همین اشتراک در حقیقت وجودشان باشد. به عبارتی همه این افراد امام را نمونه کاملی از خود می‌بینند و به سمتش جذب می‌شوند.

در این درس به توضیح اولین تجلی یا اولین آفریده پرداخته و ضرورت نیاز به مثل اعلی را بیان می‌کنیم. رابطه ما به‌عنوان انسان با اولین تجلی خدا چیزی‌ست که در درس‌های آینده به‌طور مفصل به آن خواهیم پرداخت.

اول ما خلق الله نوری. بحارالانوار، جلد ۱، صفحه ۹۷^۱

اول ما خلق الله اللوح. مشارق أنوارالیقین فی أسرار أميرالمؤمنین (علیه السلام)، صفحه ۲۱۰^۲

لا فرق بینک و بینهم الا انهم عبادک. اقبال اعمال، جلد ۲، صفحه ۶۴۶^۳

تعاپیری متفاوت از اولین آفریده

درست است که در روایات برای اولین آفریده نام‌های متفاوتی ذکر شده، اما بررسی همه آنها مشخص می‌کند که این نام‌ها در واقع جلوه‌های مختلف یک حقیقتند که از آن به حقیقت محمدیه تعبیر می‌شود. پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) در حدیثی می‌فرمایند؛ اولین خلقت خداوند، نور من بود.^۴ خاصیت نور این است که ذاتاً روشنایی دارد، خودش ظاهر است و همه چیز به وسیله آن ظاهر می‌شود. از همین رو نور پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و حقیقت محمدیه ظاهر کننده سایر مخلوقات و جلوه‌های خداست.

• عقل

خداوند با این نور یا حقیقت محمدیه تمام تدبیر و محاسبات عالم و ماسوی الله را انجام می‌دهد، بنابراین نام دیگر اولین آفریده عقل است.^۵

• روح

روح مایه حیات است و از آنجا که حیات ما سوی الله یا مخلوقات به این نور یا حقیقت وابسته است، و در هستی او همه چیز ظهور پیدا کرده است، از اولین تجلی یا اولین آفریده خدا گاهی با نام روح هم یاد می‌شود.

• قلم

قلم به هر چیزی گفته می‌شود، که بتوان با آن چیزی را به وجود آورد و از آنجا که خداوند مخلوقات، کلمات یا ما سوی الله را به وسیله این نور و حقیقت ایجاد کرده است، از حقیقت محمدیه به قلم هم تعبیر می‌شود.^۶ پست‌ترین و پایین‌ترین حالت کلمه همین حروفی‌ست که بر روی کاغذ می‌نویسیم؛ اما کلمه مصداق‌های بالاتری هم دارد که همان مخلوقات الهی هستند. مخلوقات الهی هرکدام جلوه و ظهور الله

اول ما خلق الله نوری. بحارالانوار، جلد ۱، صفحه ۹۷^۴

اول ما خلق الله العقل. بحارالانوار، جلد ۱، صفحه ۹۷^۵

اول ما خلق الله قلم. کنز العمال، جلد ۶، صفحه ۱۲۲^۶

هستند و خدا با این مخلوقات اسماء، قدرت، حیات و صفات، خود را به ما نشان می‌دهد. خداوند یکسره با این کلمات در حال سخن گفتن با ماست و دائماً با قلم در حال ایجاد این کلمات و مخلوقات است.

ضرورت وجود مثل اعلی

اگر به خاطر داشته باشید، ما در مقاله‌ای به طور مفصل به تعریف وجود و ویژگی‌های آن پرداختیم. گفتیم که ما در اصل عاشق ذات خداوند یعنی «هو» هستیم. هو وجود بی‌نهایتی است که یکتاست، آغاز و پایان ندارد، خارج ندارد و بنابراین نیازی هم در خارج برای آن تعریف نمی‌شود، یعنی بی‌نیاز مطلق است. هو همان هستی بی‌نهایت در مرتبه قبل از الله است و زمانی که با اسماء و صفات خود جلوه می‌کند، نام الله به خود می‌گیرد.

نکته اینجاست که ما به‌عنوان یک موجود مادی توانایی برقراری ارتباط با موجودی بی‌نهایت را نداریم. نمی‌فهمیم علم بی‌نهایت یعنی چه یا قدرت بی‌نهایت و مطلق به چه معنی است؟ موجود مطلق تا زمانی که ظهور پیدا نکند، برای ما قابل شناسایی یا قابل ارتباط نیست، یعنی باید ابتدا برای ما در قالبی قابل فهم قرار بگیرد تا بتوانیم با آن ارتباط بگیریم.

مانند انرژی که تا زمانی که در قالبی در نیاید، برای ما قابل فهم و درک نیست. درست است که تمام موجودات جلوه‌هایی از الله هستند، اما هریک از آنها ظرفیت بروز اسماء خدا را به‌قدر ظرفیت خود دارد. تنها موجودی که جلوه کاملی از اسماء و صفات الله را از خود بروز داده و توانایی رساندن ما به الله را دارد، انسان کامل است. یعنی هستی بی‌نهایت باید در قالب انسان کامل درآمده و مصداق و مثال و نمونه‌ای از خود بروز دهد تا ما به درک درستی از آن برسیم؛ از همین رو الله در اولین تجلی خودش، کامل‌ترین و عالی‌ترین نمونه از اسماء و صفات خود را در یک‌جا گرد آورده و آن را مثل اعلی یا خلیفه الله نامیده است. با این تفاوت که الله ذات دارد اما وجود مثل اعلی قائم به وجود الله است.

در واقع تنها تفاوت الله با مثل اعلی در این است که الله خالق است و آنها مخلوقند؛ یعنی با وجود اینکه در ذات خود قائم به الله هستند، در کمالات وجودی تفاوتی با الله نداشته و تمام کمالات الله را به طور بالفعل در وجود خود دارند. پس وجود اولین آفریده، مثل اعلی یا خلیفة الله به عنوان عالی ترین مثال و الگو از اسماء و صفات خدا لازمه شباهت و رسیدن ما به الله است.

ما در این مقاله به بررسی چستی اولین تجلی خدا یعنی مثل اعلی و ضرورت وجود آن پرداختیم. گفتیم که اولین آفریده همان حقیقت نور محمدیه (صلی الله علیه و آله وسلم) است که از آن با نام روح، خلیفة الله، قلم، لوح، مثل اعلی و... هم تعبیر می شود. ما از آنجاکه موجودی مادی هستیم، توانایی ارتباط با بی نهایت مطلق را نداریم. از این رو الله باید در قالبی برای ما تجلی کن، د تا توانایی شناسایی و ارتباط با آن را داشته باشیم. خدا در اولین تجلی خود موجودی آفریده که در اسماء، صفات و کمالات وجودی مانند خودش بوده، اما قائم به ذات خود نیست. این موجود همان مثل اعلی یا خلیفة الله نامیده می شود و وسیله و الگویی برای شباهت ما به الله است که آن را انسان کامل نیز می نامیم.

آیا شما از ارتباط خود با اولین آفریده و چرایی وجود آن آگاهی داشتید؟